

การศึกษามรดกภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมืองสู่การสร้างสรรคการแสดง
ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

A study of local silk weaving wisdom to the creation of the
performance of “Surin Silk Handicrafts” at Ban Tha Sawang,
Muang District, Surin Province

อัคราพร สุขทอง¹ อัจฉรา สุทธิสนธิ์² กฤติกา ธรรมวิเศษ³ ยุวดี พลศรี⁴

จันทน์ จันทร์เขียว⁵ สุภาวดี หลวงกลาง⁶ และ สุดใจ สะอาดยิ่ง⁷

Acharaporn Sukthong¹ Autchara Suttison² Krittika Tummawised³,

Yuwadee Ponsiri⁴ Jamnong Jankiaw⁵ Supawadee Luangklang⁶

and Sudjai Saadying⁷

Received : June 4, 2023; Revised : June 21, 2023; Accepted : June 21, 2023

บทคัดย่อ (Abstract)

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อสร้างสรรค์ทำรำนานาฏยประดิษฐ์ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” จากกรรมวิธีการทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาพื้นที่กลุ่มทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มภูมิปัญญาช่างทอ ประชาชนชาวบ้าน และชาวบ้าน ช่วงอายุระหว่าง 50 - 75 ปี จำนวน 30 คน ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยคัดเลือกจาก 1) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 5 คน 2) ผู้นำชุมชนจำนวน 3 คน 3) ครูภูมิปัญญาช่างทอ 3 คน และ 4) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการแสดงและดนตรีพื้นบ้านจำนวน 4 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์ข้อมูลจากภาพถ่าย เพื่อนำข้อมูลมา

^{1,2,3,4,5,6} คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์; Faculty of Humanities and Social Sciences, Surindra Rajabhat University, Thailand

⁷ สภาวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์; Surin Provincial Cultural Council, Thailand

วิเคราะห์และสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองใน ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์”

ผลการศึกษาพบว่า

1. ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ นับเป็น ศาสตร์ความรู้ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานหลายช่วงอายุคน ช่างทอผ้าไหมบ้านท่าสว่าง ยังคงรักษามรดกภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมืองในด้านรูปแบบ สี สัน ลวดลาย และความประณีตงดงามในการทอไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งเป็นเทคนิคการทอแบบโบราณอันเป็นเอกลักษณ์มาจนถึง ปัจจุบัน ภูมิปัญญาช่างทอส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมร หรือ เรียกว่า “ชาวไทยเชื้อสายเขมร” เทคนิคการทอส่วนใหญ่เป็นการทอ “มัดหมี่” ช่างทอมีความสามารถในการทอด้วยเทคนิค ขิด ยก เกาะ วัตถุดิบใช้เส้นไหมบ้าน หรือ เส้นไหมน้อย ภาษาเขมรเรียก “โซกซึก” และไหมจุฬาที่หาซื้อจากร้านในเมืองสุรินทร์ ขั้นตอนการทอผ้าไหมพื้นเมือง มีทั้งหมด 8 ขั้นตอน คือ 1) การถลุงกระดาษลายมัดหมี่ 2) การมัดหมี่ 3) การปั่นหลอด หรือ กรอหมี่ 4) การแก้มี่ (การแก้มี่เชือกฟางที่มัดให้เป็นหลอดต่าง ๆ ออกให้หมด) 5) การสับหูก 7) การทอ 8) การกระทบพื้นหวี (ฟืม)

2. ผลการสร้างสรรค์การแสดงพบว่า นาฏยประดิษฐ์ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” จากกรรมวิธีการทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้รับแรงบันดาลใจมาจากภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมือง ภูมิปัญญาที่โดดเด่นของจังหวัดสุรินทร์ รูปแบบการแสดงมีเอกลักษณ์เฉพาะตามแบบฉบับการแสดงพื้นเมืองสุรินทร์ แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 ความเป็นมาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ได้แก่ 1) ท่าเดิน 2) ท่าเก็บใบหม่อน 3) ท่าเลี้ยงไหม 4) ท่าสาวไหม ช่วงที่ 2 กรรมวิธีการทอผ้าไหมพื้นเมือง ได้แก่ 1) ท่าถลุงกระดาษลายมัดหมี่ 2) ท่ามัดหมี่ 3) ท่าปั่นหลอด หรือ กรอหมี่ 4) ท่าสับหูก 5) ท่ากรอไหม 6) ท่าสอดไหม 7) ท่าสอดกระสวย 8) ท่ากระทบฟืม ช่วงที่ 3 ความสนุกสนานรื่นเริงของชาวบ้าน ได้แก่ 1) ท่าเชยชวน 2) ท่าหยอกเย้า 3) ท่าโชว์ผ้าไหม เพลงและดนตรีประกอบการแสดง ใช้วงดนตรีกันตรึมพื้นบ้านอีสานใต้ ประพันธ์บทร้องและทำนองเพลงโดยศิลปินมรดกอีสาน ใช้วงดนตรี กันตรึมพื้นบ้านอีสานใต้ การแปรแถวมีทั้งหมด 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) แถวหน้ากระดานสลับพื้นปลา 2) แถวรูปตัววี (V) หายคู่ 3) แถววงกลม 4) แถวเฉียง 5) แถวสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดยืนเป็นคู่ ซึ่งการสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” สามารถใช้เป็นสื่อกลางในการแสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นสุรินทร์ การอนุรักษ์ และสืบสานภูมิปัญญาผ้าไหมพื้นเมือง รวมถึงการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาช่างศิลป์ท้องถิ่นด้านผ้าไหมให้เป็นที่รู้จักในแวดวงสังคมชุมชน ท้องถิ่น และประเทศชาติสืบต่อไป

คำสำคัญ (Keywords) : ภูมิปัญญา, การทอผ้าไหมพื้นเมือง, การสร้างสรรค์การแสดง, ระบายทอผ้าไหม, เมืองสุรินทร์

Abstract

The objectives were to : 1) study the local silk weaving wisdom of Ban Tha Sawang, Muang District, Surin Province; 2) create the inventive dance movements "Handicrafts of Surin Silk" from the local silk weaving process, Ban Tha Sawang, Mueang District, Surin Province. The qualitative research methodology was used to study the area of Chandrasoma Silk Weaving Group, Ban Tha Sawang, Muang District, Surin Province. The target groups were 30 cases of the local silk weaving wisdom groups, village scholars and villagers; aged between 50 -75 years old. The purposive sampling was selected from 1) 5 village scholars; 2) 3 community leaders; 3) 3 local silk weaving wisdom masters; and 4) 4 performing arts and folk music experts. The research tools were used through surveys, interviews, focus group discussions and data analysis were analyzed from photographs and created a traditional dance performance in the series of "Surin Silk Handicrafts"

The findings were revealed as follows :

1. Local silk weaving wisdom, Ban Tha Sawang, Mueang District, Surin Province Natural dyeing is a science of knowledge, has an important technique that has been in existence with traditional weavers for a long time with a long history. Most of the natural dyes are obtained from plants, bark, leaves and roots that produce different colors that are beautiful and unusual with the invention from local wisdom sages who have given knowledge passed on from the past to the present. The main color groups are: 1) The red group is obtained from the nest of lac; 2) The indigo or blue group is obtained from the indigo tree by using the roots and leaves of the indigo tree mixed with lime and water; 3) Yellow group can be obtained from the Maclura cochinchinensis Cornerthe heartwood, jackfruit heartwood, the wood and the bark of the Ma phut tree, etc. The process of dyeing silk with Ma phut tree has the following steps for dyeing silk as follows: 1) Soak the

bleached silk in warm water or artificial soap for 10-15 minutes, twist the silk and twitch, then put it in the sun to loosen the silk threads; 2) Boil natural plant-based dyes with the coloring agent prepared in the pot, turn up the heat to heat the dye; 3) When the natural-colored boiling water starts to get hot at temperature 50 degrees Celsius, put all the silk into the dyeing pot; 4) While dyeing, turn the silk every 5 minutes to allow the color to penetrate into every part evenly. When the temperature of the dyeing pot is hot about 95 degrees Celsius, dye the silk for another 30-40 minutes; 5) Lift the silk threads to cool down, before washing with 2-3 clean water; and 6) Wring out the water until it is damp.

2. The creative performance of the show was found that dancing invention series “Surin Silk Weaving Dance” from the local silk weaving process, Ban Tha Sawang, Mueang district, Surin Province. The researcher was inspired by local silk weaving wisdom, outstanding local wisdom of Surin Province by studying the process of silk dyeing process, silk weaving, which is an outstanding intellectual heritage of Surin Province that have been inherited from the ancestors to the present. The form of the performance is unique, according to the traditional Surin folk performance, divided into 3 phases, namely: Phase 1 : The history and way of life of the villagers: The dance postures are the mulberry leaf picking posture, the silkworm posture, and the silk threading posture. Phase 2 : Silk weaving process, namely : 1. Silkworm rearing posture; 2. Silk thread change posture; 3. Silk threading posture; 4. Silk spinning posture; 5. Silk thread insertion posture; 6. Shuttle insertion posture; and 7. Rigid heddle loom hitting posture. Phase 3 : Fun and joyful flirting of the Khmer young people who were finished from agricultural work. The postures are presented as follows: the inviting posture, the hugging posture, the love posture, and the teasing posture. Music and accompaniment were used the southern Isan Surin folk Kantruem band which were composed lyrics and melody by Isan heritage artists. There were 5 types of row variants: 1) The row in front of the zigzag board; 2) Upside-down V-shaped rows; 3) Double row depth; 4) Double row; 5) Triangle rows paired with men and women. Creation of the performance of

the inventive dance “Surin Silk Handicrafts” combined the concepts and theories of inventive dancing with practice which will be a set of performances that could be further developed. It would be used as a medium to represent Surin local cultural identity, conservation and continuation of silk wisdom as well as public relations to disseminate local artisan wisdom in silk to be known in the social circles, local communities and the nation respectively.

Keywords : Local Wisdom, Local Silk Weaving, Creative Performances, Silk Weaving Dance, Surin City

บทนำ (Introduction)

1. ความสำคัญและที่มาของงานวิจัย

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีวัฒนธรรมการทอผ้าไหมพื้นเมือง มานาน และได้สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรม มานานจนเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่น่าสนใจยิ่งหากศึกษาอย่างลึกซึ้งแล้วจะค้นพบเหตุผลหลายประการที่สนับสนุนว่า จังหวัดสุรินทร์มีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองในเรื่องผ้าไหม ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการผลิตและการทอ ไม่ว่าจะเป็นลวดลายของผ้าไหมพื้นเมือง การผลิตเส้นไหมน้อย และกรรมวิธีการทอ จังหวัดสุรินทร์นิยมนำเส้นไหมชั้นหนึ่ง หรือ ไหมน้อย ภาษาเขมรเรียก “โซกซึก” มาใช้ในการทอผ้า ไหมน้อยจะมีลักษณะเป็นผ้าไหมเส้นเล็ก เรียบ นุ่ม เวลาสวมใส่จะรู้สึกเย็นสบาย นอกจากนี้การทอผ้าไหมพื้นเมืองของจังหวัดสุรินทร์ ยังมีกรรมวิธีการทอที่สลับซับซ้อน และเป็นกรรมวิธีที่ยาก ซึ่งต้องใช้ความสามารถและความชำนาญจริง เช่น การทอผ้ามัดหมี่พร้อมยกดอกไปในตัว ซึ่งทำให้ผ้าไหมที่ได้เป็นผ้าเนื้อแน่นมีคุณค่า มีการทอที่เดียวในประเทศไทย จนเป็นที่สนพระทัยและเป็นที่ ชื่นชอบของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงรับสั่งว่า “ใส่แล้วเย็นสบาย” อีกทั้งยังใช้ฝีมือในการทออีกด้วยการทอจะทำหลังจากสิ้นสุดฤดูกาลทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลัก มิได้มีการทอเพื่อจำหน่ายแต่อย่างใด จนมีคำกล่าวทั่วไปว่า “พอหมดหน้านา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก” แหล่งผลิตผ้าไหมพื้นเมือง ในจังหวัดสุรินทร์จึงมีเกือบทุกหมู่บ้าน ผู้สนใจสามารถไปชมกรรมวิธีการเลี้ยงไหม และการทอผ้าไหมจากแหล่งต่าง ๆ ได้มากมายหลายแห่ง ลายผ้าไหมพื้นเมืองของชาวสุรินทร์ มีผู้จัดประเภทตามลักษณะการทอได้ (วรัญชลีย์ ทวีชัย และคณะ, 2563 : 498)

ผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์มีทั้งผ้าไหมพื้นเมือง ลายมัดหมี่, ลายยกดอก, ลายขิด, ลายโคร่งสร้าง, ลายพื้นหรือเทคนิคการสร้างลวดลายแบบผสมผสาน โดยนำเทคนิคของผ้า

ลายมัดหมี่มาทอยดอกเป็นมรดกทางภูมิปัญญาหัตถกรรมของจังหวัดสุรินทร์ที่คนทั่วโลกให้การยอมรับตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน การทำผ้าไหมมีความละเอียดซับซ้อนตั้งแต่ การออกแบบลวดลาย การย้อมสีไหม การทอผ้าไหมพื้นเมือง และการทอในหนึ่งวันนั้นจะได้ผ้าไหมความยาวเพียง 3 - 5 เซนติเมตร โดยประมาณ กว่าจะถักทอได้รวมหนึ่งผืนนั้น จึงใช้ระยะเวลานานหลายเดือน ซึ่งคุณค่าของผ้าไหมพื้นเมือง แต่ละผืนมีลวดลายที่หลากหลายตามจินตนาและวิถีชุมชน ที่ได้ผ่านการถักทอเป็นงานที่มีสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม วิถีความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบสังคมได้เป็นอย่างดี อันเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์เป็นการสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และบริบททางสังคม วัฒนธรรม ซึ่งกระบวนการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” เป็นตัวกำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์เผยแพร่ คุณค่ามรดกภูมิปัญญาการทอผ้าไหมของหมู่บ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ ให้เป็นที่รู้จัก ตลอดจนเพิ่มคุณภาพชีวิตของคนในสังคมชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบสานภูมิปัญญาผ้าไหมพื้นเมืองเป็นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ได้อย่างกว้างขวาง

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” จากกรรมวิธีการทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในการบูรณาการเรียนการสอนรายวิชาสุนทรียภาพทางนาฏศิลป์ โดยผลการศึกษาจะสามารถต่อยอดไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงทางด้านนาฏศิลป์พื้นเมืองสุรินทร์ ทั้งนี้ในการสร้างสรรค์การแสดงข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในเชิงสัญลักษณ์ ผ่านรูปแบบการแสดงและท่าร่ายทางด้านนาฏศิลป์พื้นเมืองอีสานได้ อันยังเป็นการส่งเสริมการประกอบอาชีพของช่างทอภูมิปัญญาของช่างศิลป์ชาวสุรินทร์ ให้สามารรถขับเคลื่อนสังคมเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อสร้างสรรค์ทำรำนาฏยประดิษฐ์ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” จากกรรมวิธีการทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ กลุ่มภูมิปัญญาช่างทอผ้า ปราชญ์ชาวบ้าน และชาวบ้าน ช่วงอายุระหว่าง 50-70 ปี จำนวน 20 คน และนักศึกษาศาขานาฏศิลป์ ชั้นปีที่ 2 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

1.2 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ 1) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 6 คน 2) ผู้นำชุมชนจำนวน 5 คน 3) ครูภูมิปัญญาช่างทอ 6 คน และ 4) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการแสดงและดนตรีพื้นบ้านจำนวน 4 คน และนักศึกษาศาขานาฏศิลป์เป็นผู้รู้ จำนวน 10 คน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัยได้แก่ กลุ่มทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นกลุ่มทอผ้าไหมที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจวบจนปัจจุบัน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

3.1 ศึกษาความเป็นมาและกรรมวิธีการทอผ้าไหมพื้นเมือง กลุ่มทอผ้าไหม บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

3.2 กำหนดขอบเขตวัตถุประสงค์ของการแสดง และแนวคิดเนื้อหาในการสร้างสรรค์การแสดง

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4.1 แบบสำรวจข้อมูลทั่วไปของประชากรในพื้นที่บ้านท่าสว่าง

4.2 แบบสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาและกรรมวิธีการทอผ้าไหมพื้นเมือง กลุ่มทอผ้าไหม บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.4 การบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว เพื่อเก็บข้อมูลในพื้นที่บ้านท่าสว่าง

5. วิธีดำเนินการวิจัย

5.1 กำหนดขอบเขต วัตถุประสงค์ของการแสดงและเนื้อหาในการสร้างสรรค์การแสดง โดยคัดเลือกจากเนื้อหาเชิงลึกในวัตถุประสงค์ที่ 1 มาสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์”

5.2 ออกแบบการแสดงทั้งในด้าน เนื้อเพลง ทำนองดนตรี ทำรำ นักแสดงเครื่องแต่งกาย รูปแบบของการแสดงนำเสนอการแสดงต่อผู้เชี่ยวชาญ

5.3 นำผลการสร้างสรรค์การแสดงไปประเมินเพื่อการปรับปรุงโดยผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง

5.4 พัฒนาปรับปรุงรูปแบบการแสดงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและเผยแพร่การแสดงในโอกาสต่าง ๆ และบันทึกเทปลงแผ่นซีดี

5.5 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาตามประเด็นศึกษาและเขียนรายงานสรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย (Research Results)

1. ความเป็นมาของภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมือง พื้นเมืองกลุ่มกลุ่มทอผ้าไหม บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ นับเป็นศาสตร์ความรู้ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานหลายชั่วอายุคน ช่างทอผ้าไหมบ้านท่าสว่างยังคงรักษามรดกภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมืองในด้านรูปแบบ สี สัน ลวดลาย และความประณีตงดงามในการทอไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งเป็นเทคนิคการทอแบบโบราณอันเป็นเอกลักษณ์มาจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาช่างทอส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมร หรือ เรียกว่า “ชาวไทยเชื้อสายเขมร” เทคนิคการทอส่วนใหญ่เป็นการทอ “มัดหมี่” ช่างทอมีความสามารถในการทอด้วยเทคนิค ชิด ยก เกาะ วัตถุดิบใช้เส้นไหมบ้าน หรือ เส้นไหมน้อย ภาษาเขมรเรียก “โซกซัก” และไหมจุลที่หาซื้อจากร้านในเมืองสุรินทร์ ขั้นตอนการทอผ้าไหมพื้นเมือง มีทั้งหมด 8 ขั้นตอน คือ 1) การฉลุกระดาษลายมัดหมี่ 2) การมัดหมี่ 3) การปั่นหลอด หรือ กรอหมี่ 4) การแก้มี่ (การแก้มี่เชือกฟางที่มัดให้เป็นลวดลายต่าง ๆ ออกให้หมด) 5) การสีบลู 7) การทอ 8) การกระทบพื้นหรี (ฟืม) ลักษณะการทอผ้าแตกต่างกันในด้านกลวิธีการทอของเทคนิคแต่ละบุคคล ทั้งนี้ความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ คือ เนื้อผ้าไหมมีความนิ่มเรียบใส่แล้วบางเบา เย็นสบาย เนื้อผ้าละเอียดงดงาม ลวดลายงดงาม การให้สีสันชาวบ้านเน้นวิธีแบบโบราณ คือ ย้อมสีธรรมชาติส่วนใหญ่ที่ได้จากพืช เปลือกไม้ ใบไม้ และรากไม้ มีการคิดค้นจากปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ให้ความรู้ที่ได้มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ขั้นตอนในการทอผ้าไหม ประกอบด้วย

1. การฉลุกระดาษลายมัดหมี่ หลังจากเลือกลายที่จะนำมาเป็นแบบในการมัดหมี่ได้แล้ว ให้ตั้งค่าน้ำ กระดาษเท่าผ้าที่จะทอจริง แล้วปรับขนาดลายให้เต็มหน้ากระดาษ จากนั้นก็สั่งพิมพ์ออกมาเป็นลายบนกระดาษ สมมติว่าลายข้างล่างนี้เป็นลายที่พิมพ์ออกมาแล้ว ให้นำกระดาษมาเจาะตัดส่วนที่เป็นลายออก ก็จะได้ลายที่สามารถนำไปเป็นแบบในการมัดหมี่

2. การมัดหมี่ หลังจากลอกลายตามรอยฉลุแล้ว ใช้เชือกฟางมามัดให้แน่นเพื่อป้องกันสีซึมเข้าในข้อหมี่ หลังจากมัดเสร็จก็จะได้ลายที่พิมพ์มาจากคอมพิวเตอร์ทันที

3. การปั่นหลอด หรือ กรอหมี่

4. การแก้หมี่ที่มัดเป็นเปราะ ๆ ออกก่อน (การแก้หมี่ คือการแก้เชือกฟางที่มัดให้เป็นหลอดลายต่าง ๆ ออกให้หมด) นำปอยหมี่ที่แก้เสร็จ ซึ่งใส่กง แล้วดึงเงื่อนไหมมาผูกติดกับหลอดที่อยู่เข้มโน ใช้มือปั่นหลา หรือโนโดยการหมุนเวียนซ้ายไปตลอดแล้วปลดออกจากหลา หรือ โนเก็บไว้เพื่อต่อต่อไป

5. การสับทูก คือ การนำเครื่องมือที่ย้อมสีเสร็จแล้ว มาวางเพื่อดีงให้เส้นไหมดีงเท่ากัน

6. การสับเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าในตะกอดแต่ละชุดและพันหวี ดีงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความดีงหย่อนให้พอเหมาะ กรอด้วยเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง

7. การทอ กดเครื่องแยกหมู่ตะกอด เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยก ออกและเกิดช่องว่างสอดกระสวยด้วยพุ่งผ่าน สลับตะกอดชุดที่ 1 ยกตะกอดชุดที่ 2 สอดกระสวยด้วยพุ่งกลับ ทำสลับกันไปเรื่อย ๆ

8. การกระทบพันหวี (พิมพ์) เมื่อสอดกระสวยด้วยพุ่งกลับก็จะกระทบ พันหวี เพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกัน ได้เนื้อผ้าที่แน่นหนา

2. การสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์”

1) แนวคิดในการสร้างสรรค์ทำรำนามาจากกรรมวิธีการย้อมผ้าผ่านการแสดงนาฏศิลป์ นาฏยประดิษฐ์ ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” เป็นการนำเสนอมรดกทางภูมิปัญญางานช่างศิลป์ท้องถิ่นประจำจังหวัดสุรินทร์ โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาขั้นตอนกรรมวิธีการทอผ้าไหม โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษามรดกทางภูมิปัญญา ณ กลุ่มทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่โดดเด่นของจังหวัดสุรินทร์ อันมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจวบจนปัจจุบัน

2) รูปแบบการแสดงมีเอกลักษณ์เฉพาะตามแบบฉบับการแสดงพื้นเมืองสุรินทร์ แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 ความเป็นมาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ได้แก่ 1) ทำเดิน 2) ทำเก็บใบหม่อน 3) ทำเลี้ยงไหม 4) ทำสาวไหม ช่วงที่ 2 กรรมวิธีการทอผ้าไหมพื้นเมือง ได้แก่ 1) ทำฉลุกระดาษลายมัดหมี่ 2) ทำมัดหมี่ 3) ทำปั่นหลอด หรือ กรอหมี่ 4) ทำสับทูก 5) ทำกรอไหม 6) ทำสอดไหม 7) ทำสอดกระสวย 8) ทำกระทบพิมพ์ ช่วงที่ 3 ความสนุกสนานรื่นเริงของชาวบ้าน ได้แก่ 1) ทำเชิญชวน 2) ทำหยอกเย้า 3) ทำโชว์ผ้าไหม ดังภาพต่อไปนี้

ช่วงที่ 1 ความเป็นมาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

ภาพที่ 1 ท่าเดินออก

ภาพที่ 2 ท่าเก็บ
ใบหม่อน

ภาพที่ 3 ท่าเลี้ยงไหม

ภาพที่ 4 ท่าสาวไหม

ช่วงที่ 2 กรรมวิธีการทอผ้าไหม

ภาพที่ 1 ท่าฉลุกระดาด
ลายมัดหมี่

ภาพที่ 2 ท่ามัดหมี่

ภาพที่ 3 ท่าปั่นหลอด
หรือ กรอหมี่

ภาพที่ 4 ท่าสับหูก

ภาพที่ 5 ท่ากรอไหม

ภาพที่ 6 ท่าสอดไหม

ภาพที่ 7 ท่าสอดกระสวย

ภาพที่ 8 ท่ากระทบฟืม

ช่วงที่ 3 ความสนุกสนานรื่นเริงของชาวบ้าน

ภาพที่ 1 ท่าเชยชวน

ภาพที่ 2 ท่าหยอกเย้า

ภาพที่ 3 ท่าโซ่ผ้าไหม

ที่มา : (อัคราพร สุขทอง และคณะ, 29 ตุลาคม 2565. ถ่ายภาพ)

3) เครื่องดนตรีประกอบการแสดง

เครื่องดนตรีเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญในการช่วยเสริมให้การแสดงสมบูรณ์ และสามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศในการแสดงให้สมจริงยิ่งขึ้นด้วย เครื่องดนตรีที่ผู้วิจัยใช้เครื่องดนตรีอีสานใต้ ซึ่งเป็นวงกันตรึม โดยมีเครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่อ้อ ซอกันตรึม กลองกันตรึม แคน ปี่อ้อ ฉิ่ง ฉาบใหญ่ เป็นต้น

4) ทำนองเพลงและดนตรี

ผู้วิจัยออกแบบทำนองเพลงและดนตรี โดยแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ 1) ดนตรีช่วงที่ 1 จะมีจังหวะทำนองเพลงช้า ๆ สบาย ๆ เข้ากับวิถีชาวบ้าน 2) ดนตรีช่วงที่ 2 จะมีจังหวะทำนองเพลงที่เร็วขึ้นเพื่อสื่อให้เห็นอารมณ์ถึงความกระซิบกระเซ้งในการทอผ้า 3) ช่วงที่ 3 จังหวะทำนองเพลงเร็ว แสดงให้เห็นถึงความสนุกสนานรื่นเริง

5) การแต่งกาย

ผู้วิจัยออกแบบการแต่งกาย ที่สามารถบ่งบอกให้รู้ถึงบุคลิกภาพเผ่าพันธุ์ วัฒนธรรม ยุคสมัย แสดงถึงสัญลักษณ์ จากข้อมูลที่ได้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยจึงออกแบบลักษณะการแต่งกายประกอบการแสดงโดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากชาวเขมรสุรินทร์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงมรดกภูมิปัญญาวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ อันโดดเด่นของจังหวัดสุรินทร์ โดยแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

5.1) ผู้หญิง : นักแสดงหญิงแบบที่ 1 นุ่งผ้าไหมโฮล สวมเสื้อผ้าไหมย้อมมะเกลือ พาดสไบไหมบนไหล่ซ้ายทิ้งชายไปด้านหลัง ทัดดอกไม้ด้านซ้ายสวมเครื่องประดับสร้อย กำไล ต่างหู เข็มขัดเครื่องเงินที่ทำจากประเก้อม

5.2) ผู้หญิง : นักแสดงหญิงแบบที่ 2 นุ่งผ้าไหมโฮล สวมเสื้อในนางหมสไบผ้าไหม พาดสไบไหมบนไหล่ซ้ายทิ้งชายไปด้านหลัง ทัดดอกไม้ด้านซ้าย สวมเครื่องประดับสร้อย กำไล ต่างหู เข็มขัดเครื่องเงินที่ทำจากประเก้อม

5.3) ผู้ชาย : นักแสดงชายนุ่งผ้าไหมหางกระรอกโจงกระเบน สวมเสื้อแขนยาว ใช้สไบผ้าไหมมัดคาคาเอว สวมเครื่องประดับสร้อยเครื่องเงินที่ทำจากประเก้อม เรียกว่า “ประเก้อม” (ประคำ) โดยสมัยก่อนนั้นชาวบ้านมักนิยมใส่สร้อยเงินที่ร้อยลูกประคำสลับกับตะกรุดลงยันต์ และลงเวทย์มนต์คาถา ถือว่า เป็นเครื่องรางของขลังและศักดิ์สิทธิ์ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลต่อตนเอง

5.4) สีของเสื้อผ้า

5.4.1) สีเขียว : แทนสัญลักษณ์สีของใบหม่อน

5.4.2) สีนํ้าตาล : แทนสัญลักษณ์สีของผ้าไหมโบราณ และความอุดมสมบูรณ์ของก้านดอกลำดวน

5.4.3) สีดำ : แทนสัญลักษณ์สีของผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติจากมะเกลือ

5.4.4) สีนํ้าเงิน : แทนสัญลักษณ์สีของผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติจากคราม

ที่มา : (อัคราพร สุขทอง และคณะ, 29 ตุลาคม 2565. ถ่ายภาพ)

6) รูปแบบการแปรแถว

การแปรแถวให้ผู้ชมรู้สึกไม่น่าเบื่อ เป็นการเคลื่อนไหวไปในทิศทางต่าง ๆ ของผู้แสดงบนเวที การออกแบบการแปรแถว ผู้วิจัยออกแบบทั้งหมด 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) แถวหน้ากระดานสลับฟันปลา 2) แถวรูปตัววี (V) หงายคู้ 3) การแปรแถววงกลม 4) แถวเฉียง 5) แถวสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดยืนเป็นคู่ทำ ซึ่งการสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์”

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

ภูมิปัญญาทอผ้าไหมพื้นเมือง นับเป็นศาสตร์ความรู้ที่มีเทคนิคสำคัญที่คงอยู่คู่กับช่างทอพื้นบ้านมาอย่างช้านาน ชาวสุรินทร์ใช้พืชประจำท้องถิ่นของชาวเขมรป่าดง หรือ ชาวสุรินทร์ในปัจจุบัน อันมีประวัติความเป็นมายาวนานกว่า 2,000 ปี การทอผ้าไหมพื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ นับเป็นศาสตร์ความรู้ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานหลายช่วงอายุคน ช่างทอผ้าไหมบ้านท่าสว่างยังคงรักษามรดกภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมืองในด้านรูปแบบ สีสัน ลวดลาย และความประณีตงดงามในการทอไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งเป็นเทคนิคการทอแบบโบราณ อันเป็นเอกลักษณ์มาจนถึงปัจจุบันภูมิปัญญาช่างทอส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรหรือ เรียกว่า “ชาวไทยเชื้อสายเขมร” เทคนิคการทอส่วนใหญ่เป็นการทอ “มัดหมี่” ช่างทอ มีความสามารถในการทอด้วยเทคนิค ชิด ยก เกาะ วัตถุติบใช้เส้นไหมบ้าน หรือ เส้นไหมน้อย ภาษาเขมรเรียก “โซกซึก” และไหมจุลที่หาซื้อจากร้านในเมืองสุรินทร์ โดยกลุ่มสีหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มสีแดง ได้จากรังของครั่ง 2) กลุ่มให้สีคราม (สีน้ำเงิน) ได้จากต้นคราม หรือ ต้นย้อมโดยใช้รากและใบต้นครามผสมกับปูนขาวและน้ำ 3) กลุ่มสีเหลือง ได้จากแก่นเข หรือ แก่นแกล แก่นขนุน เนื้อไม้และเปลือกของต้นประโหด (มะพูด) เป็นต้น สอดคล้องกับ การศึกษาเอกสารของสุตารัตน์ สกุลคุ (2556) การทำผ้า ย้อมมูลควายบ้านนาเชือกเป็นหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านแม่ข่าย วท. ภายใต้ชื่อหมู่บ้าน “ทอ ถัก จักร สาน” จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากการย้อมสีธรรมชาติที่มาจากมูลควาย จากสิ่งปฏิกูลที่ไร้มูลค่าให้กลายเป็นสินค้าที่สร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และได้รายได้เพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยมีผู้เชี่ยวชาญในการออกแบบ คือ พระอาจารย์ฉัฐกรณ์ มหาบุญโญภิกขุ เป็นทั้งนักคิดและนักพัฒนา เน้นให้ชาวบ้านพึ่งตนเองเป็นสำคัญ สำหรับชาวบ้านนาเชือกเดิม ส่วนใหญ่ยึดอาชีพรับจ้างทอผ้าส่งตามโรงงาน เช่น ผ้าขาวม้า จึงคิดหาอาชีพเสริมโดยมองไปทำงานหัตถกรรม เนื่องจากมีผู้หญิงในหมู่บ้านจำนวนมากที่อาจหาเวลาว่างจากการเลี้ยงลูกมาทำงานเสริมได้ นางสาวสุนีย์ ไชยหงสา และชาวบ้าน จึงเดินทางไปกราบขอคำแนะนำจากพระอาจารย์ฉัฐกรณ์ มหาบุญโญภิกขุ ท่านได้แนะนำให้ทำผ้าย้อมสีธรรมชาติ จึงได้มีการตั้งกลุ่ม “ทอผ้าย้อมสี-ธรรมชาติบ้านนาเชือก” ขึ้น

โดยมีพระอาจารย์ฯ คอยให้คำปรึกษา ขณะที่ชาวบ้านจะคอยแจ้งความคืบหน้าโดยตลอด จึงกลายมาเป็นการทำผ้าย้อมมูลควายในเวลาต่อมา การทำผ้าย้อมมูลควายได้มีการพัฒนาเกิดขึ้นเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เช่น ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ หมวกเสื้อ กะเป๋ และที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ ตุ๊กตาควายนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ มันทน์ ยมจินดา (2539 : 30) ได้กล่าวว่า มนุษย์อาศัยธรรมชาติเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต ธรรมชาติจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติเป็นส่วนของกันและกัน มนุษย์กับธรรมชาติไม่อาจแยกตัวออกจากกันและกันได้ ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมือง มีขั้นตอนการทอผ้าไหมพื้นเมือง ทั้งหมด 8 ขั้นตอน คือ 1) การฉลุกระดาษลายมัดหมี่ 2) การมัดหมี่ 3) การปั่นหลอด หรือ กรอหมี่ 4) การแก้มี่ (การแก้มี่เชือกฟางที่มีดให้เป็นหลอดลายต่าง ๆ ออกให้หมด) 5) การสับทูก 7) การทอ 8) การกระทบพื้นหวี (ฟืม) สอดคล้องกับ นิติยา ฉัตรเมืองปัก. (2555 : 36) ที่ได้ศึกษาการผลิตผ้าไหมมัดหมี่แต่ละขั้นนั้น มีกระบวนการในการผลิตและมีเทคนิคในการผลิตหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การหาวัตถุดิบ คือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การสาวไหมต้องใช้เทคนิคในการสาวให้ไหมเส้นสม่ำเสมอเพื่อความสวยงามของผ้าการย้อมสีและการมัดหมี่เพื่อให้ได้หลอดลายผ้า กว่าจะได้ผ้าไหมพื้นเมือง มัดหมี่ แต่ละผืนต้องใช้เวลานาน ทุกขั้นตอนต้องได้รับการเรียนรู้มาเป็นอย่างดีจึงจะเกิดทักษะและความชำนาญไม่ว่าจะเป็นการทอเรียงตามลำดับก่อนหลังเพื่อให้เกิดหลอดลายสวยงามถูกต้องตามความต้องการของช่าง ผู้ทอ จึงจะทำให้ผ้ามัดหมี่ออกมาสวยงาม กระบวนการผลิต ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 3 อย่าง คือ การเตรียมเส้นไหม วัสดุและอุปกรณ์และขั้นตอนในการทอ พบว่า ในปัจจุบันช่างไม่ต้องทำเองในทุกขั้นตอน จะแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบทำตามที่ตนเองถนัดหรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง การเตรียมเส้นไหม เส้นไหมที่ใช้ในการทอเป็นไหมสำเร็จรูปหาซื้อได้จากในชุมชน ไหมที่ใช้ใช้ไหมพันธุ์พื้นบ้าน และไหมเปลือกนอก สำหรับการย้อมสีนิยมย้อมด้วยสีเคมี วัสดุและอุปกรณ์ในการทอใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน ขั้นตอนการทอมีทั้งหมด 6 ขั้นตอน คือ การสาวไหม การฟอกสี การเตรียมเส้นพุ่ง (การมัดหมี่) และการย้อมไหม การเตรียมเส้นยืน การสับทูก และการทอทำให้เห็นถึงความอดทนและความเพียรของช่างทอที่ต้องใช้เวลาในกระบวนการผลิตที่แฝงไว้ด้วยความอดทน จินตนาการ และความประณีตในการวิจิตรบรรจงสร้างสรรค์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่างดงาม จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นบนผืนผ้า บ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและความผูกพันในความเป็นไทยที่ได้รับการถ่ายทอด สืบส่งต่อกันจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่นหนึ่ง สมควรเป็นอย่างยิ่งที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์การทอผ้ามัดหมี่ที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทยให้คงอยู่คู่กับชาติไทยสืบไป

การสร้างสรรคทำรามีการกำหนดรูปแบบการแสดง ทำรำ การแต่งกาย ทำนองเพลงดนตรี เนื้อร้อง และ โดยใช้หลักทฤษฎีการสร้างสรรคการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ โดยผู้วิจัยได้

นำเสนอกรรมวิธีการทอผ้านาฏยประดิษฐ์ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” จากกรรมวิธีการทอผ้าไหมพื้นเมือง พื้นเมือง บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นการนำเสนอมรดกทางภูมิปัญญางานช่างศิลป์ท้องถิ่นประจำจังหวัดสุรินทร์ โดยผู้วิจัยศึกษาจากขั้นตอนกรรมวิธีการย้อมเส้นไหมด้วยสีธรรมชาติ นั่นคือ การทอผ้าไหมพื้นเมืองชาวเขมรสรินทร์ ในปัจจุบัน รูปแบบการแสดงมีเอกลักษณ์เฉพาะตามแบบฉบับการแสดงพื้นเมืองสุรินทร์ แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 ความเป็นมาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ได้แก่ 1) ท่าเดิน 2) ท่าเก็บใบหม่อน 3) ท่าเลี้ยงไหม 4) ท่าสาวไหม ช่วงที่ 2 กรรมวิธีการทอผ้าไหมพื้นเมือง ได้แก่ 1) ท่าฉลุกระดาดลายมัดหมี่ 2) ท่ามัดหมี่ 3) ท่าปั่นหลอด หรือ กรอหมี่ 4) ท่าสับทูก 5) ท่ากรอไหม 6) ท่าสอดไหม 7) ท่าสอดกระสวย 8) ท่ากระทบพืม ช่วงที่ 3 ความสนุกสนานรื่นเริงของชาวบ้าน ได้แก่ 1) ท่าเชิญชวน 2) ท่าหยอกเย้า 3) ท่าโชว์ผ้าไหม เพลงและดนตรีประกอบการแสดง ใช้วงดนตรีกันตรึมพื้นบ้านอีสานใต้ ประพันธ์บทร้องและทำนองเพลงโดยศิลปินมรดกอีสาน ใช้วงดนตรีกันตรึมพื้นบ้านอีสานใต้ การแปรแถวมีทั้งหมด 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) แถวหน้ากระดานสลับพื้นปลา 2) แถวรูปตัววี (V) หายคู่ 3) การแปรแถววงกลม 4) แถวเฉียง 5) แถวสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดยืนเป็นคู่ ซึ่งการสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ชุด “หัตถศิลป์ผ้าไหมพื้นเมือง เมืองสุรินทร์” ทั้งนี้ได้ศึกษาจากแนวคิดด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับหัตถกรรมมาใช้ในการสร้างสรรค์งาน โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์เป็นการแสดงเพื่ออนุรักษ์ สืบทอด และพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน อีกทั้งยังเป็นนำเสนอภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าให้เป็นที่รู้จัก ในกลุ่มการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับ อัคราพร สุขทอง (2565 : 33 - 34) ได้อธิบายว่า การสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองชุด “เรือมจะลิ้วะโชดลอะ” (ระบำย้อมเส้นไหม) ได้มีการกำหนดรูปแบบการแสดงทำนองเพลง และการกำหนดท่ารำ โดยใช้หลักทฤษฎีการสร้างสรรคการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ การกำหนดรูปแบบการแสดงแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ช่วงที่ 1 ความเป็นมาของการย้อมเส้นไหมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน (ได้รับแรงบันดาลใจมาจากเรือมศรีผไทสมัญ) ช่วงที่ 2 กรรมวิธีการย้อมเส้นไหมด้วยสีย้อม (ได้รับแรงบันดาลใจมาจากอากัปกิริยาการย้อมเส้นไหมของกลุ่มทอผ้าไหมจันทร์โสมา) ช่วงที่ 3 ความสนุกสนานรื่นเริงการเกี่ยวพาราตีของหนุ่มสาวชาวเขมรที่ว่างเว้นจากการทำงาน (ได้รับแรงบันดาลใจมาจากเรือมจับกรับ) การกำหนดรูปแบบการแสดงนั้น สอดคล้องกับ โมฬี ศรีแสนรงค์ (2550 : 88) กล่าวว่า งานหัตถกรรมเป็นงานฝีมือที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งเกิดพร้อมกับมนุษย์ที่รู้จักนำวัสดุสิ่งของที่มีอยู่ในธรรมชาติมาประดิษฐ์ เพื่อประโยชน์สำหรับตัวเอง ในด้านปัจจัยสี่ (อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งมนุษย์ทุกเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ จะมีการ

ประดิษฐ์ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม เป็นผู้กำหนด ภาคอีสานก็มีงานศิลปหัตถกรรมอันมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เช่น การทอผ้า, การจักสานและการปั่นหม้อของจังหวัดมหาสารคามจะมีจุดเด่นเป็นของตนเอง ผลงานหัตถกรรมจุดมุ่งหมายการผลิตก็เพื่อใช้สอยในครัวเรือน ต่อมาภายหลังได้ผลิตขึ้นเพื่อจำหน่าย แต่เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนกระบวนการผลิตยังคงรักษาวิธีการแบบดั้งเดิมอยู่ ซึ่งขั้นตอนการผลิตงานจักสานการปั่น และการทอผ้านี้จะนำมาประดิษฐ์ขึ้นเป็นทำรำเซิ้ง โดยเจตนาใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์งานหัตถกรรมชาวบ้านจังหวัดมหาสารคาม

ผู้วิจัยจึงได้ถอดบทเรียนจากการเลียนอาภักกับการทอผ้าไหม เพื่อนำมาสร้างสรรค์ทำรำในการแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” ให้เกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะประกอบกับการใช้ท่าทางอิริยาบถของมนุษย์ หรือ วิถีชีวิตของชาวบ้านเข้าด้วยกัน โดยที่กล่าวมานั้นผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์การแสดงอย่างครบถ้วน ตลอดจนออกแบบลีลาท่ารำของผู้แสดงให้สวยงามและสอดคล้องกับบริบทชุมชน โดยใช้กระบวนการทำรำตามแบบฉบับการแสดงพื้นเมืองอีสานใต้ ซึ่งการสร้างสรรค์การแสดงชุดนี้ ยังสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการแสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นสุรินทร์ การอนุรักษ์ และสืบสาน ภูมิปัญญาผ้าไหมพื้นเมือง รวมถึงการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาช่างศิลป์ท้องถิ่นด้านผ้าไหมให้เป็นที่รู้จักในแวดวงสังคมชุมชน ท้องถิ่น และประเทศชาติสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 การพัฒนาชุมชนให้เจริญขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องคำนึงถึงระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น ๆ เพื่อให้ดำรงวิถีชีวิต ที่คงเอกลักษณ์ไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

1.2 หน่วยงานวัฒนธรรมจังหวัด สถาบันการศึกษา หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้จากการพัฒนาศิลปะการแสดงภายในชุมชน เพื่อเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นสู่สาธารณชน

1.3 สามารถนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมทอผ้าไหมพื้นเมือง และการสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” ไปใช้เผยแพร่ในสถานศึกษา ชุมชนต่าง ๆ ที่มีความสนใจได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงที่แสดงถึงอัตลักษณ์อันดีงามของท้องถิ่น ในลักษณะอื่นเพิ่มเติม

2.2 ควรมีการศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมทอผ้าไหมพื้นเมือง ในการเลี้ยงไหม การสาวไหม การทอผ้าไหม มาบูรณาการเรียนการสอนในรายวิชาสุนทรียภาพทางนาฏศิลป์ หรือ รายวิชาที่เกี่ยวข้อง เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบสานภูมิปัญญาผ้าไหมพื้นเมือง และช่างศิลป์ท้องถิ่น ให้สามารถขับเคลื่อนสังคมเศรษฐกิจการ ท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง (References)

เครือจิต ศรีบุญนาท. (2550). การพัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมกินีตของชนเผ่าดั้งเดิม

สายตระกูล มอญ-เขมร ในเขต

_____. (2553). หลักการประดิษฐ์นาฏกรรมพื้นบ้านอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 1. สุรินทร์ :

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.

จักรพันธ์ โสมเกษตริน. (2552). การศึกษาและการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอมือในจังหวัด

ศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิตยา ฉัตรเมืองปัก. (2555). การศึกษาวิเคราะห์ผ้าไหมมัดหมี่ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์.

ปริญญาณพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

มันทนี ยมจินดา. (2539). มนุษย์กับธรรมชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

โมฬี ศรีแสนรงค์. (2544). การศึกษาหัตถกรรมชาวบ้าน จังหวัดมหาสารคามเพื่อสร้างเป็น

นาฏยประดิษฐ์ ชุดเชิงหัตถศิลป์ถิ่นมหาสารคาม. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

เรณู โกศินานนท์. (2535). รำไทย. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภาจัดพิมพ์.

วรวิชัย ทีวีชัย และคณะ. (2563). “การศึกษาเอกลักษณ์ผ้าไหมพื้นเมืองสุรินทร์

เพื่อประยุกต์ใช้ในการออกแบบเครื่องประดับ.” ในการประชุมวิชาการวิจัยและ

นวัตกรรมสร้างสรรค์ ครั้งที่ 6 (CRCI 2020). หน้า497 – 503. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย

เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.

วรรณิกา นาโสก. (2551). พัฒนาการฟ่อนกลองตุ้ม อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ.

กรุงเทพฯ : สำนักวิทยบริการ.

วิทย์ เทียงบุญธรรม. (2542). พจนานุกรมสมุนไพรไทย. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.

สวภา เวชสุรักษ์. (2547). **หลักฐานภูมิประติมาตรของท่านผู้หญิงแล้ว สนิทวงศ์เสนี**. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2535). **ความหมายและขอบข่ายงานวัฒนธรรม
พื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สุดารัตน์ สกุลคุ. (2556). **บ้านนาเชือก**. ม.ป.ท.

สุทัศน์ สังคะพันธ์ และศิริทรัพย์ สังคะพันธ์. (2557). **อาณาจักรอาเซียน**. กรุงเทพฯ :
ไพลินบุ๊กเน็ต.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2542, มิถุนายน-กันยายน). “นาฏศิลป์.” **วารสารราชบัณฑิตยสถาน**. 24(3)
: 2.

อัคราพร สุขทอง. (2560). **การศึกษาศิลปะการแสดงพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร
ไทย-ลาว และไทย-กูย ในจังหวัดสุรินทร์**. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

อัคราพร สุขทอง และคณะ. (2565). **การสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด “เรื้อม
จะลื้อโซดละออ” (ระบำย้อมเส้นไหม)**. หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขานาฏศิลป์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

อัคราพร สุขทอง. (ถ่ายภาพ). (29 กรกฎาคม 2565).